

KAPITOLA TŘETÍ

NĚKDY CHYBÍ PŘÍČINA

„Jestli jsou zlé věci, které se nám stávají, důsledkem nešťastné náhody, a ne Boží vůle,“ zeptala se mě jistá žena jednoho večera, když jsem skončil svou přednášku, „co je příčinou nešťastné náhody?“ Ta otázka mě zaskočila. Instinktivně jsem odpověděl, že příčinou nešťastné náhody není nic, ta se prostě stane. Ale v duchu jsem si říkal, že v tom musí být něco víc.

Tato filozofická myšlenka má klíčový význam pro všechno, o čem píšu v této knize. Můžete přijmout představu, že se některé věci stávají bez důvodu, že ve vesmíru existuje náhoda? Někteří lidé se s takovou představou nemohou smířit. Hledají souvislosti, zoufale se snaží najít smysl ve všem, co se děje. Jsou ochotni přijmout myšlenku, že Bůh je krutý nebo že sami jsou hříšníci, ale nedokážou se smířit s nahodilostí. Když se jim podařilo najít smysl v devadesáti procentech všeho, co poznali, ujišťují se, že těch zbylých deset procent také má jistý smysl, jenom oni ho nedokážou pochopit. Proč ale musíme trvat na tom, že všechno má svůj smysl? Proč se musí všechno stát z nějakého zvláštního důvodu? Proč nedovolíme vesmíru, aby měl několik drsných hran?

Do jisté míry dokážu pochopit, že člověku může najednou něco přeskočit v hlavě a on popadne pušku, vyběhne na ulici a začne střílet do kolemjdoucích. Možná je to válečný vysloužilce, kterého pronásledují vzpomínky na věci, které viděl a prováděl v boji. Možná ho potkalo v zaměstnání i doma víc zklamání a neštěstí, než dokázal unést. Možná s ním celou dobu jednali jako s nýmandem, s někým, koho není třeba brát vážně, až jednoho dne jeho hněv přeteče a on si řekne: „Já jim ukážu, že něco znamenám.“

Popadnout pušku a střílet do nevinných lidí je iracionální, bezdůvodné jednání, ale dokážu to pochopit. Co nedokážu pochopit, je důvod, proč v tom okamžiku jde po ulici paní Smithová, zatímco paní Brownovou zrovna napadne, že zajde do obchodu, a zachrání si tím život. Proč pan Jones právě přechází přes silnici, a tak se stává šílenému střelci dokonalým terčem, ale pan Green, který nikdy nevypije k snídani víc než jeden šálek kávy, se rozhodne, že si toho rána pohoví nad druhým šálkem, a je ještě doma, když vypukne střelba? Životy desítek lidí ovlivňují taková obyčejná neplánovaná rozhodnutí.

Chápu, že horké suché počasí, celé týdny bez kapky deště zvyšují nebezpečí lesních požárů, takže potom jiskra, odhozená zápalka nebo paprsky slunce soustředěné do skleněného střeptu mohou podpálit les. Chápu, že směr šíření požáru určuje mimo jiné především směr větru. Ale existuje rozumné vysvětlení, proč se vítr a počasí spojí, aby nasměrovaly v určitý den lesní požár k jednomu lidským obydlím a k jiným ne, aby jedny lidi zajaly doma do pasti a jiné ne? Nebo je to jen otázka štěstí?

Když se muž a žena spojí v milování, mužský ejakulát se hemží desítkami milionů spermií, z nichž každá nese mírně odlišný soubor biologicky zděděných vlastností. Nikdo nedokáže rozhodnout, která z těch milionů mrskajících se buněk oplodní očekávající vajíčko. Některé spermie mohou způsobit, že se dítě narodí s tělesným postižením, možná s osudovou chorobou. Jiné mu zaručí nejen dobré zdraví, ale i výjimečné sportovní nebo hudební nadání, případně nadprůměrnou inteligenci. Život dítěte i životy jeho rodičů a příbuzných budou natrvalo poznamenány náhodným výsledkem tohoto rojení.

Někdy to může ovlivnit dokonce mnohem víc životů. Robert a Suzanne Massieovi, rodiče chlapce s hemofilií, udělali, co dělá většina rodičů postižených dětí. Přečetli o synově nemoci všechnu dostupnou literaturu a zjistili, že jediný syn posledního ruského cara byl hemofilik. To vedlo Roberta k napsání knihy *Mikuláš a Alexandra*, v níž si položil otázku, jestli nemoc dítěte, která vznikla jako důsledek náhodného spojení „špatné“ spermie se „špatným“ vajíčkem, nemohla sužovat a trápit carské rodiče natolik, že by oslabila jejich schopnost vládnout, a tak uvolnila cestu bolševické revoluci. Dospěl k závěru, že v důsledku této náhodné genetické souhry změnil nejlidnatější evropský národ formu své vlády a ovlivnil životy prakticky celého lidstva tohoto století.

Někteří lidé dokážou najít ruku Boží za vším, co se děje. Navštívil jsem v nemocnici ženu, do jejíhož auta najel na červenou opilý řidič. Její vůz byl úplně zdemolován, ale ona zázračně vyvázla pouze se dvěma zlomenými žebry a několika

škrábanci od rozbitého skla. Podívala se na mě ze svého nemocničního lůžka a řekla: „Teď vím, že je Bůh. To, že jsem z toho vyvázla živá a celá, musí být proto, že nade mnou tam nahoře drží ochrannou ruku.“ Usmál jsem se a neříkal nic, nechal jsem ji v iluzi, že s ní souhlasím (který rabín by podrýval víru v Boha?), protože to nebyla vhodná situace pro teologické přednášky. Ale v duchu jsem si připomněl pohřeb, při němž jsem před čtrnácti dny pochovával mladého manžela a otce, který zemřel v podobné srážce s opilým řidičem, a vzpomněl jsem si i na jiný případ, kdy bylo dítě na kolečkových bruslích zabito řidičem, který ujel z místa činu. Všechny noviny přinášejí denně zprávy o životech náhle ukončených při automobilových nehodách. Ta žena přede mnou může věřit, že je naživu, protože Bůh chtěl, aby přežila, a já jí to nebudu rozmlouvat, ale co by řekla těm druhým rodinám a co jim mám říkat já? Že byli méně významní a méně hodnotní v Božích očích? Že Bůh chtěl, aby zemřeli v tu chvíli a tím způsobem, a neměl zájem je ušetřit?

Vzpomínáte si, jak jsem se v první kapitole zmiňoval o knize *Most Svatého Ludvíka krále* Thorntona Wildera? Když se pět lidí zabije pádem do propasti, bratr Juniper pátrá v jejich životech a zjišťuje, že každý z nich nedávno ukončil jednu etapu svého života. Proto je v pokušení z toho vyvodit, že přetržení mostu nebyla náhoda, ale zásah Boží prozřetelnosti. Náhody neexistují. Ale když fyzikální zákony a únava kovů způsobí, že upadne křídlo letadla a letadlo se zřítí a zabije se dvě stě lidí, bylo Boží vůlí, aby zrovna těch dvě stě lidí bylo ten den na palubě toho

k záhubě odsouzeného letadla? A kdyby dvoustý prvý cestující cestou na letiště musel měnit kolo a ten let by zmeškal (umím si představit, jak by nadával a proklínal štěstěnu při představě, jak letadlo startuje bez něho), byla by to Boží vůle, že právě on zůstal naživu, zatímco ostatní zemřeli? Kdyby tomu tak bylo, musel bych se ptát, čemu nás chce Bůh naučit těmito očividně svévolnými skutky zavržení a záchrany.

Když byl Martin Luther King jr. v dubnu 1968 zavražděn, mluvilo se hodně o tom, že jako černošský vůdce má už svůj vrchol za sebou. Mnozí odkazovali na projev, který pronesl večer před svou smrtí a v němž řekl, že jako Mojžíš „stanul na vrcholu hory a spatřil zaslíbenou zemi“, čímž chtěl naznačit, že jako Mojžíš zemře dřív, než do ní vstoupí. Než by přijali jeho smrt jako nesmyslnou tragédii, spatřovali v tom mnozí lidé, podobně jako Wilderův bratr Juniper, důkaz, že Bůh si vzal Martina Luthera Kinga v tom pravém okamžiku, aby ho ušetřil agonie života ve stínu jeho bývalé slávy, jako odmítnutého proroka. Já bych nikdy takové úvahy nepřijal. Chci si myslet, že Bůh má zájem nejen o jednoho černého vůdce, ale o potřeby desítek milionů černých mužů, žen a dětí. Těžko bychom vysvětlovali, čím jim smrt doktora Kinga prospěla. Proč nemůžeme uznat, že ten atentát byla urážka Boha i nás a porušení Božích záměrů, místo abychom si lámali hlavu a snažili se dokázat, že na vrahově pistoli jsou otisky Božích prstů?

Vojáci v boji střílejí na anonymního, neznámého nepřítele. Vědí, že se nesmějí trápit myšlenkami, že ten voják na druhé straně může být hodný a slušný člověk, který má doma milující

rodinu a před sebou slibnou profesionální kariéru. Vojáci chápou, že letící kulka nemá svědomí, že padající minometný granát nedokáže rozlišovat mezi těmi, jejichž smrt bude pro někoho tragédie, a těmi, které nebude nikdo postrádat. Proto si vojáci pěstují určitý druh fatalismu, pokud jde o jejich šance na přežití. Mluví o kulce, na níž je jejich jméno, nebo o tom, že je na řadě jejich číslo, a neuvažují, jestli si zaslouží umřít, nebo ne. Proto armáda neposílá do boje posledního žijícího syna z rodiny, protože chápe, že nemůže spoléhat na Boha, že zjedná spravedlnost. Dokonce i v Bibli se píše o tom, jak už před mnoha lety posílali z armády domů muže, kteří se právě zasnoubili nebo založili rodinu, aby nezemřeli v bitvě a nebyli zbaveni možnosti radovat se z toho. Staří Izraelci, přes všechnu svou hlubokou víru v Boha, věděli, že se nemohou spoléhat, že Bůh vždycky zajistí morálně přijatelný směr, kam mají létat šípy.

Zepetejme se tedy znovu: Existuje vždycky nějaký důvod, nebo se některé věci dějí čistě náhodou, bez příčiny?

„Na počátku,“ jak se píše v Bibli, „stvořil Bůh nebe a zemi. Země byla pustá a prázdná a nad propastnou tůňí byla tma.“ Pak Bůh začal tvořit své podivuhodné dílo z počátečního chaosu tříděním věcí a zaváděním řádu, kde byla předtím nahodilost. Oddělil světlo od tmy, zemi od nebe, vody od souše. Tvořit znamená dělat něco z ničeho, ale do chaosu zavádět řád. Tvůrčí vědec nebo historik si nevymýšlí fakta, ale třídí fakta. Vidí mezi nimi souvislosti, nevidí je jen jako náhodné údaje. Tvůrčí spisovatel si nevymýšlí nová slova, ale uspořádává známá slova do souvislostí, které nám sdělují něco nového.

Stejně tomu bylo u Boha, když tvořil svět, jehož základní princip byla uspořádanost a předvídatelnost místo chaosu, se kterým začal: pravidelné východy a západy slunce, pravidelný příliv a odliv, rostliny a živočichové, kteří v sobě nesou semena, aby se sami mohli reprodukovat, každý svým vlastním způsobem. Na konci šestého dne Bůh dokončil svět, který se rozhodl stvořit, a sedmého dne odpočíval.

Ale co když Bůh do konce šestého dne nestihl všechno dokončit? Dnes víme, že svět vznikal miliardy let, ne šest dnů. Příběh stvoření zaznamenaný v knize Genesis je velmi důležitý a má nám mnoho co říci, ale těch šest dnů samozřejmě není možné brát doslova. Předpokládejme, že stvoření, proces nahrazování chaosu řádem, ještě pokračuje. Co by to znamenalo? V biblické metafoře o šesti dnech stvoření bychom se teď mohli nacházet někde uprostřed pátečního odpoledne. Člověk byl stvořen právě před několika „hodinami“. Svět už je většinou uspořádané a předvídatelné místo oplývající množstvím důkazů Boží dokonalosti a šikovnosti, ale ohniska chaosu ještě přetrvávají. Většinou se vesmír řídí neměnnými přírodními zákony. Ale tu a tam se dějí některé věci ne v rozporu s těmito zákony, ale mimo ně. Občas se stane něco, co mohlo klidně dopadnout i jinak.

Právě teď, když tohle píšu, přinášejí média zprávy o silném hurikánu v Karibské oblasti. Meteorologové nedokážou předpovědět, jestli se vrátí zpět do moře, nebo se vřítí do hustě obydlených pobřežních oblastí Texasu a Louisiany. V biblických dobách se chápalo zemětřesení, které zničilo Sodomu

a Gomoru, jako Boží způsob potrestání obyvatel těchto měst za jejich mravní zkaženost. Někteří středověcí a viktoriánští myslitelé chápali erupci Vesuvu a zničení Pompejí jako způsob, jak Bůh skoncoval s nemorálností jejich společnosti. Dokonce i dnes někteří interpretují zemětřesení v Kalifornii jako Boží způsob vyjádření nelibosti nad údajnými homosexuálními výstřelky v San Francisku a heterosexuálními v Los Angeles. Ale většina z nás dnes chápe hurikán, zemětřesení nebo sopku jako přírodní jev, který nemá svědomí. Neodvážil bych se předvídat cestu hurikánu na základě toho, které osady si zaslouží být zničeny a které zachráněny.

Změna směru větru nebo posun tektonické vrstvy může způsobit, že se hurikán nebo zemětřesení přiblíží k osídlené oblasti, místo aby zasáhly nějaké neobydlené území. Proč? Náhodná změna povětrnostní situace způsobí příliš mnoho nebo příliš málo deště nad zemědělskou oblastí a úroda toho roku je zničena. Opilý řidič vjede s autem do protisměru a srazí se se zeleným chevroletem, a ne s červeným fordem, který jede o dvacet metrů dál. Porouchá se motor letadla linky 205, nikoli linky 209, což způsobí tragédii jedné náhodné skupině rodin, a té druhé ne. To všechno nemá žádný hlubší smysl. Není důvod, aby něco postihlo právě tu skupinu lidí, a ne nějakou jinou. Tyto události nejsou odrazem Boží vůle. Stávají se náhodně a nahodilost je chaos v těch temných koutech vesmíru, kam ještě neproniklo Boží tvořivé světlo. A chaos je zlo, ne škodolibé nebo úmyslné, ale přesto zlo, protože způsobuje náhodné tragédie a brání lidem, aby věřili v Boží dobrotu.